

3 Rozvoj řeči u sluchově postižených, komunikační formy u SP

Ontogenetický vývoj řeči:

- prenatálním období - dítě se připravuje na komunikaci např. olizování pupeční šňůry, dumání palečku, nitroděložní kvílení
- při narození - křik - reakce na změnu prostředí
- 3 týdny - 1 měsíc - vyjadřuje nelibé pocity – křik s citovým zabarvením
- 1. - 3. měsíc - signalizují i libé pocity, následuje *broukání*, a *pudové žvatlání* (trénuje mluvidla, zvuková kontrola ještě není zapojena)
- 6. - 9. měsíc - *napodobivé žvatlání* zrakové sluchové dráhy již vyžrály, dítě napodobuje zvuky svého okolí období broukání a žvatlání (až 9 měsíc)
- diagnostický moment - obd. 7. měsíce - SP dítě přestává žvatlat, ztichne, popř. vydává zvuky
- období počátečního rozumění řeči a napodobování (do 1 roku)

Charakter vývoje řeči u SP se odvíjí:

- stupně a typu sluchového postižení
- přítomnosti dalšího postižení (kombinované vady)
- věku a dosaženého stádia řeči, kdy SP vzniklo
- exogenních sociálních faktorů (rodina, škola)
- včasné diagnostiky, včasné intervence, rané péče, rehabilitační péče

Vývoj řeči u dětí s vrozenou hluchotou:

- předverbální řečové projevy – běžné, křik tlumený, žvatlání monotónní, stadium napodobujícího žvatlání - projevy zanikají, nedochází ke spontánnímu rozvoji řeči, nechápou souvislosti, zaostání ve vývoji myšlení a citovém vývoji, další charakteristické projevy (hlučná chůze...)

Vývoj řeči u dětí se získanou hluchotou:

- pokud dojde ke ztrátě sluchu po 7. roce, nedochází k zanikání řečových projevů, kolem 7. roku má dítě osvojený slovník a zafixovanou artikulaci, úloha čtení a psaní, důležitost poskytnutí okamžité logopedické pomoci, i po ukončení vývoje řeči hrozí změny v orálním projevu (zvuk, artikulace apod.)

Vývoj řeči u dětí nedoslýchavých:

- u těžké percepční nedoslýchavosti vývoj podobný jako u dětí s vrozenou hluchotou, převodní nedoslýchavost – podobnost slyšícím dítětem, záleží na věku, s nástupem chůzení dojde k opoždění až zastavení vývoje řeči (podle velikosti vady), střední nedoslýchavost ještě umožňuje normální vývoj řeči

Charakteristika jednotlivých jazykových rovin u sluchově postiženého jedince:

Lexikálně-sémantická rovina

- *kvalitativní hledisko*
 - výstavba pojmů jiná než u slyšících
 - déle trvá
 - SP chápou pojmy buď příliš široce nebo úzce
 - tendence k názornému chápání pojmů
 - málo nadřazených pojmů
-
- *kvantitativní hledisko*
 - výzkum prokázal, že úroveň slovní zásoby 14l. neslyšících dosahovala úrovně 5,5 l. dětí slyšících

Morfologicko-syntaktická rovina

- dysgramatismy, agramatismy - vývojová neschopnost až ztráta schopnosti správně používat gramatické slovní tvary a větnou vazbu na různém stupni
- důvody - absence sluchových podnětů, rozdílnost orálního systému a znakového jazyka
- morfologie - nadměrné užívání podstatných jmen, problém s rozlišením slovních druhů (jíst, jídlo)
- syntax - hromadění slov, časté užívání nadbytečných slov, používá nesprávný slovosled, slova seřazuje bez gramatických souvislostí (př. Pták střecha sedět.)

Foneticko-fonologická rovina

- spontánní vývoj ustává v období napodobivého žvatlání
- chybí okamžitá zvuková kontrola, pouze částečná - zraková (ne vždy) a kinestetická
- charakteristiky řeči neslyšících a SP
- nejvíce nápadná, přehnaná a namáhavá artikulace
- prodloužená artikulační doba hlásek
- vkládání nepatřičných zvuků
- dyslalie, dysprozodie, dysfonie, narušené dýchání, další projevy (např. huhňavost)

Pragmatická rovina

- nápadnost v užívání ZJ, chyby v písemném projevu
- problémy s navazováním komunikace - zábrany navázat rozhovor, být v rozhovoru aktivní, přihlásit se do diskuse, zanedbaná oblast - význam sociální taktiky, neschovávat své postižení na jedné straně a dostatečně vysoká vlastní identita na druhé straně

Poruchy řeči

- audiogenní dyslalie (při ztrátě 60-70 dB)
- kopholalie (po ukončení vývoje řeči)
- dysprozodie - zvuková stránka řeči, kolísání melodie, narušena dynamika a tempo řeči (některé hlásky zkrácené, jiné prodloužené)
- audiogenní dysfonie (při ztrátě 60-70 dB)

Prevence hlasových poruch

- hygiena hlasu

- nácvik správné hlasové techniky - měkký hlasový začátek, přiměřená hlasová výška a síla
- hygiena prostředí - čistota vzduchu, vlhkost

Logopedická péče u SP

- individuální logopedická péče
- český jazyk

Komunikace

- proudění informací z jednoho bodu (ze zdroje) k druhému bodu (k příjemci), jako přenos nebo vytváření znalostí.
- communicatio** - znamenalo původně „vespolné účastnění“
- communicare** - „činit něco společným, společně něco sdílet“
- komunikační proces - sdělování, výměna informací (Mareš, Křivohlavý 1995)

Verbální komunikace

- uskutečňuje se prostřednictvím soustavy dohodnutých symbolů.**
- symboly mohou označovat pojmy i pro předměty či jevy momentálně nepřítomné nebo takové, které nelze vidět. např. bavíme se o oblíbeném jídle, které momentálně nevidíme, v duchu si vybavíme vůni, chuť, vzhled.
- za **verbální způsob sdělování** lze považovat i **znakový jazyk**, patří zde: různé kombinacemi poloh prstů, orientací ruky a pohyby ruky

Nonverbální komunikace

- složka vývojově starší jak ve smyslu vývoje lidstva, tak i vývoje jednotlivce
- nonverbální a verbální** složka se uplatňuje během řeči, a spolu tvoří **nedílný celek mluvené řeči.**

Prostředky neverbální komunikace

- mimiku, tj. různé výrazy obličeje
- tělesné přiblížení se či oddálení
- natočení těla k partnerovi nebo odvrácení, fyzický postoj (zejména sklon hlavy, nakročení)
- přímý dotek, tj. pohlazení, podání ruky, poklepání na rameno
- někteří lidé jsou např. velmi vnímaví na způsob podání ruky, intenzitu stisku
- gestikulaci nebo „mluvu rukou“
- pohledy, tj. přímý pohled, uhýbání očima
- slýcháme, že oko je oknem do duše, tedy že oko sděluje to, co se odehrává v nitru
- úprava zevnějšku

Dělení komunikačních forem u SP

- znakový jazyk
- znakovaný jazyk
- Gestuno
- mimika
- gestikulace
- dramatizace
- pantomima
- daktylotika (prstová abeceda)
- daktylografie
- pomocné artikulační znaky
- psaná podoba mluveného jazyka
- mluvená hlásková řeč

Znakový jazyk

- náročnost osvojení
- pojmy
 - vlastní znakový jazyk neslyšících
 - vlastní gramatika, více mezinárodní, vznik cestou „zdola“, žádné záznamy
 - ne u všech SP „mateřský“ (většina SP má slyšící rodiče), ale „přirozený“

Znakovaný jazyk

- bohatší, složitější, vznik cestou „shora“

Gestuno

- nadmárodní znakový systém
- původně mělo obsahovat znaky s obecnou platností
- určené pro tlumočení oficiálních textů
- první slovník vydala Britská asociace neslyšících
- další slovník vydán 1979 ve Varně (rozšíření slovní zásoby)
- největší zkušenosti má Bulharsko

Mimika - emoce, dítě (obličej matky, „obrazy obličeje“)

Gestikulace

- porozumění gestům (symbolům) > porozumění řeči
- gesto umožňuje první porozumění řeči
- gesto podporuje všeobecnou schopnost nápodoby
- gesto připravuje půdu pro používání slov

Daktylotika (prstová abeceda)

- druhy - jednoruční, dvouruční, smíšené
- výhody
 - přesná analýza a syntéza slova
 - jednodušší získávání slovní zásoby
 - podpora odezírání
- využití v rámci
 - ZŠ pro SP, odezírání a v rámci tlumočnictví

Daktylografie je vpisování velkých písmen do dlaně, užívá se u jedinců s hluchoslepotou

Pomocné artikulační znaky

- daktylotika se vztahuje ke grafémům, PAZ k fonémům
- použití při tvoření a rozvíjení řeči u SP
- upozorňují na
 - správnou polohu mluvidel (l,u)
 - na rezonanci mluvidel (m)
 - charakter výdechového proudu (p, b, t)

Mluvená hlásková řeč

- Morfologicko – syntaktická (gramatická) jazyk. rovina: koncovky...
- Foneticko – fonologická (významová) jazyk. rovina: stavba věty, špatný slovosled..
- Lexikálně sémantická (zvuková) jazyk. rovina: slovní zásoba
- Pragmatická (sociální) jazyk. rovina: praktické využití komunikace...

Psaná forma řeči

- cílem rozumět psanému textu, vyjadřovat myšlenky písemnou formou
- stupně výuky psané formy řeči - globální čtení, analyticko-syntetické čtení, čtení z hlediska celoživotního vzdělávání

Literatura:

KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. Praha: Karolinum, 2002